

Boekbesprekingen

Algemene economie

The Skeptical Environmentalist

Bjorn Lomborg, The Skeptical Environmentalist: Measuring the Real State of the World Cambridge, Cambridge University Press, 2001, xxiii + 515 blz. – Prijs: 17,95 GBP ISBN 0-521-01068-3

Het boek van Lomborg heeft veel aandacht gekregen in de media. Om de zoveel jaren is dat het geval met een werk van auteurs die zich in de kijker fietsen met stellingen en 'bewijzen' dat de milieuvraagstukken niet zo ernstig zijn als het grootste deel van de milieudeskundigen aangeven. Lomborg speelt daarbij sterk op de man en is gebeten op vroege 'alarmisten' zoals L. Brown (Worldwatch) en P. Ehrlich (Stanford).

Sommige punten van Lomborgs kritiek zijn terecht, maar bij nader toezien handelt hij zeer analoog met zijn tegenstanders, nl. vertrekken vanuit een zeer gerichte wereldvisie, met eclectische theoretische referentiekaders, en cijfermateriaal hantieren in functie van bewijzen waarvan de uitkomst op voorhand vaststaat. Terwijl Brown en zijn medestanders uitgaan van een wereldvisie met intrinsieke waarde voor de natuur, stelt Lomborg zich eng antropocentrisch op. Brown hanteert een normatief kader met doelen zoals het uitschakelen van armoede en honger, het behoud van de biodiversiteit enz. Lomborg meet enkel trends waarbij iedere relatieve verbetering

als een succes wordt beschouwd. Dat de twee partijen een verschillende taal spreken en belanden in een dovemansdebat, is niet verwonderlijk.

Het boek van Lomborg leest wel prettig. Met een grove borstel haalt hij even alle grote mondiale (milieu)problemen door de mangel, en hij documenteert zijn stellingen met veel bronnenmateriaal (wat bijv. Worldwatch ook doet). Levensverwachting, voedsel en honger, welvaart, bossen, energie, water, biodiversiteit, de grote milieuverstoringen ... Lomborg kent het allemaal. Ook de klimaatsverandering passeert even de revue, en Lomborg fietst gezwind rond de cruciale vragen van wie wat gaat doen om de antropogene klimaatsverandering te beheersen. De vlotheid van Lomborgs pen is het grote gevaar van dit boek. Wie niet vertrouwd is met de belangrijke problemen die Lomborg aanraakt, krijgt het gevoel dat het allemaal zo'n vaart niet loopt en dat we ons geen zorgen hoeven te maken. Lomborg bereikt zo wat hij als uitgangspunt voor zijn boek heeft gesteld (deel I): de 'valse' milieuprofeten ontmaskeren, en de mensen verzekeren dat de toekomst rooskleurig is. Nogmaals, een gedegen en kritische benadering van veel onheilmilieuliteratuur is nodig en verfrissend, om precies een beter inzicht te verwerven en een beter beleid te kunnen uitstippelen. Maar een sfeer scheppen waarin wie geva-

ren signaleert op voorhand verdacht is, kan de samenleving zuur opbreken. Een voorbeeld: de aantasting van de stratosferische ozonlaag (het ozongat) is een belangrijk mondiaal milieuprobleem waarover moedige wetenschappers in de jaren tachtig de alarmklok hebben geluid. Gelukkig hebben de politieke en economische wereldleiders daar positief op gereageerd en de schadelijke stoffen die de aantasting veroorzaken, worden op termijn verbannen. Als ze naar mensen als Lomborg hadden geluisterd, dan was er toen 'geen probleem' geweest, maar was het ozongat vandaag vele keren groter geweest, misschien zelfs onherstelbaar groot. Goede profeten zijn dus wel een zegen voor de mensheid, maar het is uitkijken met statistici zoals Lomborg, die naast hun schoenen gaan lopen. Zijn analyse maakt onvoldoende onderscheid tussen evoluties zonder en evoluties met bewust menselijk ingrijpen. Hij maakt ook de klassieke cirkelredenering dat sector A het probleem van sector B zal oplossen, en sector B het probleem van sector A: het energievraagstuk zal op termijn voor een goed deel door biomassa (landbouw) worden verholpen, terwijl de landbouw zijn problemen zal oplossen met meer energiegebruik (kunstmeststoffen, mechanisering). Besluit: *The Skeptical Environmentalist* is een must voor wie intensief met milieuproblemen bezig is, maar een gevaar voor de weinig voorbereide lezer die alleen hier zijn mosterd gaat halen. De realiteit van de niet-duurzame ontwikkeling vandaag is te ernstig om zich achteloos in slaap te laten wiegen.

Aviel Verbruggen

The Economics of Art and Culture

James Heilbron en Charles M. Gray, *The Economics of Art and Culture. Second Edition* Cambridge, Cambridge University Press, 2001, xvi + 410 blz. - Prijs: 18,95 GBP (pbk) ISBN 0-521-63712-0

Dit boek over de economie van kunst en cultuur, geschreven door twee Amerikaanse specialisten, is aan de tweede uitgave toe, na de eerste succesrijke editie van 1993. Het is, als inleidend handboek voor economen, nog altijd enig in zijn soort, bij mijn weten althans.

Het werk bestaat uit vijf delen, met nog steeds dezelfde titels als in de eerste editie, ook voor de zeventien paragrafen - op één uitzondering na. Het eerste deel behandelt het economische belang en de groei van de kunstsector. Deel II biedt de micro-economische benadering van vraag en aanbod, consumptie en productie, en ook van het bekende financieringsprobleem van de sector, te wijten aan Baumols 'productivity lag'. De markt van de kunstwerken en de economie van de musea komen afzonderlijk aan bod in deel III. In deel IV wordt het belangrijke onderwerp van het overheidsbeleid inzake kunst en cultuur behandeld. Hier duiken klassieke vragen op, zoals: moet kunst door de overheid worden gesubsidieerd, en waarom? In dit deel wordt ook het beleid in de Verenigde Staten vergeleken met het beleid in andere delen van de wereld en wordt eveneens de inbreng van de private sponsors besproken. Het afsluitende deel V gaat in op een aantal losse onderwerpen als opvoeding, opleiding en tewerkstelling, de rol van de kunst voor de lokale economie, het belang van de media en de innovatie.

In de bespreking van de eerste editie kon ik erg positief zijn over de kwaliteiten van het boek: goed gestructureerd, rijk en gevarieerd van inhoud en toegankelijk voor elke gevormde intellectueel; de vereiste economische basiskennis werd door de auteurs geduldig aangebracht. Die positieve indruk blijft ook overeind na het inkijken van deze tweede editie. Alleen valt het op, bij een vergelijking van de twee edities, die met een tussenperiode van acht jaar geschreven zijn, dat er niet echt veel is veranderd. Enkel in één paragraaf, waar gehandeld wordt over de publieke en de private steun voor de kunsten, is voor een meer internationale aanpak gekozen, en dan nog vrij beperkt. Naast de Verenigde Staten komen nu ook Canada, West-Europa en Australië aan bod. Voor het overige zijn enkel wat cijfers en tabellen geactualiseerd. Men mag toch aannemen dat er op acht jaar tijd meer vooruitgang is gemaakt in de economische benadering van deze sector. De lay-out is wel wat kunstiger, maar de mogelijk geïnteresseerde koper had wellicht liever een wat grondiger herwerkte en geactualiseerde versie gezien.

Stefan Késenne

Corporate Governance and Globalization

Stephen S. Cohen en Gavin Boyd, eds., *Corporate Governance and Globalization: Long Range Planning Issues (Reeks 'New Horizons in International Business')* Cheltenham, UK / Northampton, VS, Edward Elgar, 2000, xiii + 373 blz. - Prijs: 69,95 GBP ISBN 1-84064-179-7

Corporate governance en mondialisering hebben als concepten al enige tijd hun plaats gevonden in de woordenschat van iedereen die een mondje wil meepraten over economie en bedrijfsleven. De interactie tussen beide komt al veel minder aan bod. Daarom dit boek, met elf, voornamelijk Noord-Amerikaanse bijdragen. De samenstellers lijken echter niet veel discipline te hebben afgedwongen van een aantal van hun auteurs, die hun licht wel laten schijnen op een aantal interessante klassieke en soms overlappende aspecten van *corporate governance*, maar de aangekondigde interactie in de schaduw laten (behalve in de titels).

Na 130 bladzijden wordt deze interactie, op macroniveau, eindelijk geïntroduceerd in bijdragen over *governance* en nationale competitiviteit, en macromanagement en *governance*. De volgende drie hoofdstukken bespreken respectievelijk VS-ondernemingen en mondialisering, Japanse ondernemingen (het woord *globalization* is in deze bijdrage nauwelijks te vinden), Europese ondernemingen (over de door schandalen nodig geachte veranderingen in *corporate governance*, maar niet echt over mondialisering) en landen in transitie of ontwikkeling. Tot slot, eindelijk, een hoofdstuk waar mondialisering een belangrijke rol speelt ("globalization is more a syndrome than a unified process", is het mooie uitgangspunt).

Al bij al een boek met interessante bijdragen, die zich weliswaar dikwijls aan de rand bevinden van het eigenlijke onderwerp zoals het in de titel is verwoord, met als enige uitzondering de veelvuldig besproken convergentie van systemen van *cor-*

porate governance onder druk van de mondialisering. De invloed ervan op de governance van individuele multinationale ondernemingen komt helemaal niet aan bod, wat m.i. een belangrijke lacune is.

Marc Jegers

Business in Asia Pacific

Sonia El Kahal, *Business in Asia Pacific: Text and Cases*
Oxford, Oxford University Press, 2001, xviii + 386 blz. - Prijs: € 37,11 (1.497 BEF)
ISBN 0-19-878219-5

Het gebied dat gemeenzaam "Asia Pacific" wordt genoemd, vertegenwoordigt ongeveer een kwart van de wereldproductie en vormt een belangrijke markt respectievelijk productiebasis voor westerse bedrijven. Deze vaststelling verduidelijkt waarom *Business in Asia Pacific* interessant is om de praktijk van het zakendoen in die regio beter te leren kennen en te analyseren in het licht van de opportuniteiten na de Aziatische crisis, die in 1997 losbarstte.

Een eerste deel van het boek beoogt de oorzaken en gevolgen van de Aziatische crisis voor de landen van "Asia Pacific" op een rijtje te zetten en geeft tevens aan dat er - precies ten gevolge van deze crisis - diverse interessante opportuniteiten te rapen vallen. Het politieke en sociaal-economische klimaat in de voornaamste landen van de regio (China, Hongkong, Indonesië, Japan, Korea, Maleisië, Singapore, Taiwan, Thailand, de Filipijnen en Vietnam) wordt toegelicht en de voornaamste opportuniteiten worden geschetst.

Deze landenkeuze geeft op zichzelf reeds aan dat het boek vooral vanuit een westers perspectief is geschreven: in tegenstelling tot het Westen is er in landen als Thailand of Maleisië grote belangstelling voor het ontwikkelen van internationale operaties in landen als Cambodja, Laos en Myanmar.

Het tweede deel is gewijd aan managementstijlen in onderscheiden landen van "Asia Pacific". Het geeft een zeer goed inzicht in de verschillen tussen de landen, maar meer nog tussen bedrijven van een verschillende "etnische" oorsprong. Nadat de sociale normen in de regio en de kwestie van de "Aziatische waarden" besproken zijn, wordt in detail het Japanse, Koreaanse en Chinese management geanalyseerd en vergeleken.

Het derde deel geeft de strategische opties die westerse ondernemingen hebben om zaken te doen in "Asia Pacific". Ook hierbij wordt benadrukt hoe de Aziatische crisis nieuwe strategische keuzen opdringt. De penetratiestrategieën in de regio voor en na de crisis passeren de revue. De lezer wiens belangstelling vooral uitgaat naar de internationale ondernemingsstrategie en het strategisch management, komt hier volop aan zijn trekken.

Het laatste deel biedt een elftal case-studies met de ervaringen van ondernemingen die opereren in "Asia Pacific", zowel westerse (Wal-Mart, Dell, Nike e.a.) als Japanse/Koreaanse (Daewoo, Samsung, Matsushita e.a.). Dit deel is o.i. het interessantst, omdat het de voornaamste bevindingen die elders in het boek worden geformuleerd, helder illustreert en toelicht.

Het boek is goed geschreven. Voor

docenten, studenten internationaal management, maar ook voor de consultant zonder ervaring in de regio in kwestie is het meer dan welkom. Belangrijk is ook dat de hoofdstukken vele kaderstukjes bevatten waarin kleine voorbeelden worden uitgediept.

Ludo Cuyvers

The Economics and Management of Intellectual Property

Ove Granstrand, *The Economics and Management of Intellectual Property: Towards Intellectual Capitalism*
Cheltenham (VK) / Northampton (VS), Edward Elgar, 2000 (pbk), xv + 464 blz. - Prijs: 28,50 GBP
ISBN 1-84064-463-X

Een vergelijkende studie over het management van intellectuele eigendom in grote technologiegestuurde ondernemingen vormde voor de Zweed Ove Granstrand een goede aanleiding om een boek te schrijven over de transitie van intellectuele eigendom naar intellectueel kapitalisme, een (ons?) economisch systeem waarin de strijd om marktaandeelen gestreden wordt op de markt van het intellectuele kapitaal, in de ruimste betekenis des woords (dus inclusief merken, auteursrechten, bedrijfsgeheimen, ...). Het beoogde lezerspubliek is vrij heterogeen: praktijkmensen in industrie en overheid, onderzoekers en studenten toegepaste wetenschappen, management, rechten en economie. Gelukkig geeft de auteur zelf aan welke hoofdstukken - waarin zeer weinig wiskundig geformuleerde theorie voorkomt -

voor wie bedoeld zijn.

Eerst komen filosofie en geschiedenis (weliswaar slechts vanaf 3200 v.C.) van intellectuele eigendom aan bod, met een oproep aan ontwikkelingspsychologen om zo vriendelijk te willen zijn de ontwikkeling van de notie *intellectuele eigendom* bij kinderen op de researchagenda te willen plaatsen. We leren ook dat de woede van God op Adam en Eva, die de appel van de goddelijke kennis oppeuzelden en alzo deze kennis beschikbaar maakten voor de mensheid, een dispuut over intellectuele eigendom betreft, waarbij de erfzonde dan ook een metafysische variant van royalties zou zijn. (Prometheus, die de goden het vuur ontftuselde, overkwam trouwens iets soortgelijks.)

In het tweede hoofdstuk wordt een gedachtekader voor de analyse van patenten en intellectuele eigendom uit de doeken gedaan, met o.m. het levenscyclusmodel, diffusiemodellen, een intuïtieve en formele analyse van incentives die uitgaan van patenten.

De laatste zeven hoofdstukken bespreken verschillende technologiegerelateerde onderwerpen: de technologie-gebaseerde onderneming, patenten en commercialisering, strategieën m.b.t. intellectuele eigendom, organisatie en management, patenteninformatie. Deze informatie is weliswaar voornamelijk toegespitst op Japan, waardoor de indruk ontstaat dat men aan een specifieke - en op sommige plaatsen interessante - studie door een doordachte titelkeuze een meer algemene uitstraling heeft willen geven. Slechte marketing dus.

Marc Jegers

Special Interest Politics

Gene M. Grossman en Elhanan Helpman, *Special Interest Politics*, Cambridge, Mass. / Londen, The MIT Press, 2001, xv + 364 blz. - Prijs: 27,50 GBP (hardcover)
ISBN 0-262-07230-0

Het cijns kiesrecht werd afgeschaft, vrouwenstemrecht werd geïntroduceerd en migrantenstemrecht staat hoog op de politieke agenda. De achterliggende idee is steeds een verdere democratisering van de politieke besluitvorming. Het ideaalbeeld is er een waarbij iedere burger evenveel inspraak heeft ("één man (vrouw) - één stem") én waarbij ieders belang even zwaar weegt op de uiteindelijke politieke besluitvorming. De veralgemening van het stemrecht kan bijdragen tot het bereiken van dit ideaal. Het biedt echter géén absolute garantie. Deze vaststelling vormt het uitgangspunt van *Special Interest Politics*. Dit boek presenteert een gedetailleerde analyse van de democratische politieke besluitvorming én van de manier waarop de belangen van sommigen beter worden gediend dan die van anderen. De auteurs volgen een positieve benadering, waarbij ze streven naar inzicht in de bestaande politieke mechanismen tussen kiezers, drukingsgroepen en politici. De centrale vraag is welke factoren de invloed bepalen die (groepen van) burgers uitoefenen op het gevoerde overheidsbeleid. Dergelijke groepen - *special interest groups* of SIG's - kunnen al dan niet formeel georganiseerd zijn. In het eerste geval hebben we te maken met drukingsgroepen: groepen van mensen met gelijklopende belangen die ook formeel ge-

organiseerd zijn. In het tweede geval is er geen formele organisatie; de SIG vormt dan een belangengroep. De invalshoek van het werk is theoretisch. De praktische relevantie - ook in een Europese, zelfs Belgische context - ligt vaak voor de hand. In deel I van *Special Interest Politics* onderzoeken de auteurs hoe politieke instituties leiden tot ongelijke invloeden van verschillende bevolkingsgroepen. Ze tonen aan hoe bepaalde groepen door hun sterkere participatie aan het politieke leven of door hun beter inzicht in de economische en politieke mechanismen aan invloed winnen. Grossman en Helpman tonen aan hoe de individuele beslissing om al dan niet te stemmen wordt beïnvloed door sociale normen die worden gehanteerd binnen groepen waarvan het individu deel uitmaakt (vakbond, kerkgemeenschap, sportclub, ...). De invloed van deze normen op de politieke participatie hangt af van de institutionele organisatie van deze groepen. De analyse van Grossman en Helpman heeft onmiddellijke relevantie, bijvoorbeeld in de discussie over de formele afschaffing van de stemplicht, een debat dat in ons land sinds een aantal jaren latent aanwezig is. Delen II en III van het boek besteden aandacht aan de georganiseerde belangengroepen (drukingsgroepen). De economische analyse van de lobbyactiviteiten krijgt ruime aandacht. Dit is een problematiek die - mede door de uitbreiding van de Europese Unie als 'politieke' entiteit - duidelijk prominenter wordt in het maatschappelijk debat in Europa. De discussie is doorheen de jaren duidelijk genuanceerder geworden. 'Lobbying' wordt heden niet per definitie

geassocieerd met corruptie, vooral omdat men erkent dat de drukingsgroepen vaak over informatie beschikken die de politici kunnen helpen bij het nemen van beslissingen in uiterst complexe materies. In deel II onderzoeken de auteurs hoe de informatie waarover drukingsgroepen beschikken kan worden gecommuniceerd, hoe politici deze informatie kunnen 'zuiveren' en hoe communicatie tussen drukingsgroepen en politici zich vertaalt in beleid of in aangepaste politieke platforms waarmee partijen naar de verkiezingen gaan. Behalve via het verstrekken van kennis kunnen drukingsgroepen ook invloed uitoefenen door de politieke campagnes van partijen of politici te helpen financieren. Dit wordt onderzocht in deel III van het boek.

Grossman en Helpman presenteren een diepgaande theoretische analyse. Het boek is bovendien van een uitzonderlijke didactische kwaliteit. De auteurs gaan zeer systematisch te werk. Telkens vertrekken ze van eenvoudige modellen, die stap voor stap worden aangevuld met bijkomende veronderstellingen. Je kunt als het ware het wordingsproces van de complexere modellen 'live' meemaken. Zeker voor wie niet in de problematiek is gespecialiseerd, is dit een unieke kans. De sterke concentratie van de wetenschappelijke rapportering die eigen is aan de 'journal-traditie' van de economische wetenschap bevordert immers niet altijd de toegankelijkheid van nieuwe onderzoeksdomeinen. Boeken als *Special Interest Politics* tonen aan dat de prijs van een grondig inzicht in een complexe materie niet noodzakelijk 'een enorme tijdsinvestering van de lezer (of diens genialiteit)'

hoeft te zijn. 'Voldoende bladzijden papier' kunnen volstaan. Kunnen volstaan. Bij *Special Interest Politics* is dit duidelijk het geval.

Bruno Heyndels

Challenging Inequities in Health

Timothy Evans, Margaret Whitehead, Finn Diderichsen, Abbas Bhuiya en Meg Wirth, eds., *Challenging Inequities in Health: From Ethics to Action*, Oxford, Oxford University Press, 2001, xvi + 348 blz. - prijs: € 49,01 (1.977 BEF)
ISBN 0-19-513740-X

Dit boek vloeit voort uit de werkzaamheden van het Global Health Equity Initiative (GHEI). Het GHEI is een netwerk van onderzoekers uit verschillende vakgebieden, dat werd opgericht in 1996. Het expliciete doel van dit netwerk is om (i) het onderzoek over ongelijkheden in gezondheid te bevorderen en (ii) dit onderzoek toegankelijk te maken voor een ruim publiek van niet-experts en beleidsvoerders. Het boek bestaat uit vier delen. Het eerste deel is sterk theoretisch georiënteerd en behandelt positieve en normatieve aspecten van ongelijkheden in gezondheid. De uiteenzettingen zijn zeer toegankelijk en maken geen gebruik van formele modellen. De auteurs trachten antwoorden te formuleren op o.a. de volgende vragen: wat zijn de causale relaties die potentieel kunnen leiden tot ongelijkheden in gezondheid? Wat moet men verstaan onder ongelijkheden in gezondheid en wanneer zijn zulke ongelijkheden onbillijk? Wat is het belang van de mondialisering voor het algemene gezond-

heidsniveau en voor ongelijkheden in gezondheid?

Het tweede deel bundelt twee theoretische bijdragen over de wijze waarop ongelijkheden in gezondheid gemeten kunnen worden. Deze methoden worden vervolgens toegepast in zes landenstudies. De theoretische bijdragen beschrijven verschillende indicatoren van ongelijkheid en leggen de nadruk op interpretatie. Zo wordt o.m. een lijst van fundamentele keuzes gegeven (keuze voor een welbepaalde gezondheidsmaatstaf, keuze van de populatiegroepen waartussen men gezondheidsverschillen wil meten, de referentiegroep of de 'norm', absolute versus relatieve indicatoren, etc.). De gevolgen en impliciete assumpties achter elke keuze worden uitvoerig beschreven. Naast deze theoretische bijdragen bevat het tweede deel zes landenstudies. Het doel van deze landenstudies is tweevoudig. Enerzijds geven ze een illustratie van de verschillende indicatoren, anderzijds brengen ze de ongelijkheden in de respectieve landen in kaart (Chili, China, Japan, Rusland, Tanzania, de Verenigde Staten).

In het derde deel wordt een stap verder gezet. De auteurs gaan op zoek naar de determinanten van ongelijkheden in gezondheid, met speciale aandacht voor de ongelijkheden in gezondheid die gerelateerd zijn aan ongelijkheden tussen mannen en vrouwen ('gender inequality'). In de landenstudies van Bangladesh, Groot-Brittannië, Kenia, Zuid-Afrika en Zweden komen o.a. de effecten op ongelijkheden in gezondheid van armoede, apartheid, het onderscheid platteland/stad, 'gender inequality', educatie, tewerkstelling

en de ruime macrocontext (politiek, cultureel, sociaal en economisch) aan bod.

Het laatste deel spitst zich toe op het systeem van gezondheidszorg. Het is meestal problematisch om na te gaan in hoeverre het systeem van gezondheidszorg bijdraagt tot het verminderen van ongelijkheden in gezondheid. Daarom wordt de focus verlegd naar de progressiviteit van de financiering van zorg en naar ongelijkheden in consumptie van en toegang tot gezondheidszorg. De bijdrage over Mexico bestudeert de allocatie van de gezondheidszorgdiensten. Een andere landenstudie behandelt het Vietnamese financieringssysteem.

Naast de expliciete doelgroep van niet-experts heeft dit boek ook een meerwaarde voor experts. Wellicht is dit het eerste multidisciplinaire werk dat erin slaagt ongelijkheden in gezondheid te kaderen in een ruime economische, sociologische en culturele context. *Challenging Inequalities in Health* is een bijdrage die dan ook zonder meer kan worden aanbevolen.

Tom Van Ourti

Competition Policy, Domestic and International

F.M. Scherer, *Competition Policy, Domestic and International* (Reeks "Economists of the Twentieth Century")
Cheltenham, VK / Northampton, VS,
Edward Elgar, 2000, viii + 445 blz. - Prijs: 75 GBP
ISBN 1-84064-320-X

In de reeks "Economists of the Twentieth Century" van uitgever

Edward Elgar verdient F.M. Scherer zeker zijn plaats. Hij is een van de belangrijkste en meest geciteerde onderzoekers op het vlak van mededingings- en innovatiebeleid. Hij heeft er dan ook mee voor gezorgd dat "[a]ntitrust became one of America's most popular exports". Een bundeling van een aantal van zijn bijdragen (26, gepubliceerd tussen 1967 en heden), die opvallen door de afwezigheid van ingewikkelde wiskundige analyses, kan dan ook alleen maar nuttig zijn.

De thematische groepering leverde de volgende delen op: doelstellingen van het mededingingsbeleid, marktgedrag, marktstructuur en efficiëntie, remedies, innovatie, en internationaal mededingingsbeleid, dit alles voorafgegaan door een kort overzicht van de hand van de meester zelf, die - tussen haakjes gezegd - economie dichterbij loodgieterij dan bij filosofie lokaliseert.

Merkwaardig aan deze bundeling is de vaststelling dat het selectie criterium niet zozeer de reputatie van de bijdragen blijkt te zijn, als wel het feit dat ze op een meer beschouwend, historisch of conceptueel niveau de aangehaalde thema's behandelen. M.i. een goede keuze, die aan het boek iets meer - alle relativiteit in acht genomen - eeuwigheids-waarde geeft.

Marc Jegers

The Economics of Football

Stephen Dobson en John Goddard, *The Economics of Football*
Cambridge, Cambridge University Press, 2001, xviii + 458 blz. - Prijs: 29,29 GBP
ISBN 0-521-66158-7

Al meer dan tien jaar behoren Stephen Dobson van de Queen's University of Belfast en John Goddard van de University of Wales Swansea tot het groeiende aantal UK-economen dat zich heeft gespecialiseerd in de economie van de sport. De toenemende belangstelling van economen voor de sportbusiness vertaalt zich ook in het aantal boeken dat gedurende de laatste jaren over het onderwerp is geschreven. De fraai uitgegeven hardcover *The Economics of Football* spitst zich in dit kader uitsluitend toe op het professionele voetbal. Daar zijn goede redenen voor: voetbal is de populairste ploegsport ter wereld, en de meest gecommmercialiseerde in Europa, zodat economische en financiële factoren daar manifesteren op de voorgrond treden. Het boek is een poging om een overzicht te bieden van de economische literatuur over de professionele ploegsporten in het algemeen en over het Europees voetbal in het bijzonder. Daarbij gaat de aandacht zowel uit naar het theoretisch onderzoek als naar de empirische verificatie van de hypothesen. Na een inleidend hoofdstuk, dat drie van de meest baanbrekende wetenschappelijke bijdragen over de professionele sporten kort aanhaalt (Rottenberg, 1956; Neale, 1964; Sloane, 1971), wordt in een uitgebreid tweede hoofdstuk van meer dan 100 pagina's de historische ontwikkeling en structuur van de voetbalsport in Europa bestudeerd. Hoofdstuk 3 is gewijd aan het noodzakelijke sportieve (en financiële) evenwicht in de competitie, waarin de sportsector zich vooral onderscheidt van andere economische sectoren. De arbeidsmarkt van beroepsvoetballers komt aan bod in hoofd-

stuk 4, waarbij vooral de mobiliteit van spelers, de salarissen en de transfermarkt de revue passeren. De bijdrage van de voetbalmanager en de invloed van management- en trainerwissels op de sportieve prestaties van de club worden behandeld in de hoofdstukken 5 en 6. De vraag naar voetbaltickets uit zowel puur financieel-economisch als meer sociologisch oogpunt vormt het onderwerp van hoofdstuk 7. Hoofdstuk 8 gaat in op de problemen rond de beursgang en de aandelenkoersen van voetbalclubs, evenals op de efficiëntie van de markt van de weddenschappen. Het afsluitend hoofdstuk stelt vooral vragen over de toekomst van de voetbalsport in Europa. Dit nieuwe boek is ongetwijfeld een interessante aanwinst in het nog altijd korte rijtje van handboeken over de economie van de sport. Het is zonder meer een erg nuttig referentiewerk voor colleges *Sport en Economie* op universitair niveau. Het is niet meteen toegankelijk voor elke

geschoolde sportliefhebber, omdat een basiskennis van economie en econometrie nodig is om de meeste hoofdstukken te begrijpen. De auteurs schuwen de wiskunde en de modelmatige analytische aanpak niet. Het boek is bijzonder rijk aan inhoud en brengt een veelheid van aspecten aan bod. Naar mijn oordeel ligt daarin ook de grootste tekortkoming van het boek. De auteurs hebben duidelijk geworsteld met de organisatie van al hun materiaal en met de ordening van de diverse aspecten die in de economische literatuur over sport te vinden zijn. Het geheel geeft een wat rommelige indruk en het is niet altijd makkelijk om een topic waar je even iets over wilde lezen, zoals bijv. voetbal en televisie, samengebond in een hoofdstuk terug te vinden. Maar dat is wellicht altijd het tere punt bij het schrijven van een handboek over een nog jonge wetenschappelijke tak in volle ontwikkeling.

Stefan Késenne

Algemeen en strategisch management

Beter verkoopresultaat met de Sales-Balanced ScoreCard

Paul D.R. den Dunnen en Laura Nuhaan, *Beter verkoopresultaat met de Sales-Balanced ScoreCard*
Alphen aan den Rijn, Samsom, 2000, 140 blz. - Prijs € 34,58 (1.395 BEF)
ISBN 90-267-3046-2

Het begrip *balanced scorecard* werd in de jaren negentig ontwikkeld door Kaplan en Norton. Het heeft op korte

tijd opgang gemaakt en heeft een grote bekendheid verworven in de bedrijfseconomie. Er is nogal wat werk geleverd vanuit diverse invalshoeken: de *balanced scorecard* heeft o.m. aandacht gekregen vanuit de accounting, aangezien het gebaseerd is op een systeem om de prestatie van een organisatie te meten, en vanuit de marketing, omdat het een geschikt instrument lijkt voor de controle van de marketingactiviteiten. Verder is er aandacht aan be-

steed vanuit de systeemtheorie, waar men probeert de coherentie van het systeem te verfijnen en, op basis van de samenhang en de onderlinge relaties tussen de gemeten grootheden, tot een model te komen waarmee de impact op de winstvooruitzichten kan worden gesimuleerd.

De monografie van Nuhaan en Den Dunnen illustreert een verdienstelijke poging om de concepten die in de *balanced scorecard* geformuleerd worden, toe te passen.

De auteurs vertrekken in een inleidend hoofdstuk van de gedachte dat het meten van de prestatie van een organisatie - en dus de prestatie-indicatoren - gelinkt moet zijn aan wat genoemd wordt 'de kritische succesfactoren'. Hoofdstuk 2 presenteert een methode waarmee men op een systematische manier kritische succesfactoren en daarmee verbonden prestatie maatstaven kan opstellen. Daarbij wordt uitgegaan van de basisdimensies ('perspectieven' genoemd) die als grondslag dienen voor de *balanced scorecard*, namelijk het klantperspectief, het perspectief van de interne bedrijfsprocessen, het leer- en groeiperspectief en het financiële perspectief. Deze perspectieven vormen de vier niveaus in een 'strategische boom', culminerend in de financiële maatstaven waaronder omzetgroei, winstgroei en groei in ROI. Hoofdstuk 3 maakt de overgang van het algemene naar het specifieke, door de *balanced scorecard* te situeren in de context van de opvolging en prestatie meting van de verkooporganisatie. Het is in dit hoofdstuk dat de doelstelling van deze monografie tot uiting komt: "*SalesPro Business Consulting BV heeft in samenwerking*

met de Erasmus Universiteit van Rotterdam onderzoek gedaan naar het ontwikkelen van een BSC specifiek voor Sales." (De *Sales-Balanced ScoreCard*, blz. 35). Wellicht kan het werk opgevat worden als een verslag over de methodiek die in het kader van dit onderzoek ontwikkeld werd.

In de verdere hoofdstukken worden deze vier basisdimensies of perspectieven uitgediept in de context van de verkooporganisatie, en worden de specifieke meetinstrumenten overlopen.

De laatste hoofdstukken, 'Ontwikkeling en Implementatie', 'Voor- en nadelen van Sales-Balanced Scorecard', worden gevolgd door een hoofdstukje 'Onderzoekresultaten'. Daarin wordt op basis van een omvangrijke steekproef (1.500 respondenten) gepeild naar de gebruikte prestatie-meetsystemen en naar de wenselijkheid van een systeem dat gebaseerd is op de *Sales Balanced Scorecard*. De opzet van dit onderzoek is echter wat oppervlakkig, en is er blijkbaar op gericht de wenselijkheid van de *Sales Balanced Scorecard* als methodiek te onderstrepen. Samengevat: deze monografie geeft een duidelijk beeld van de vereisten om de principes van de *Balanced ScoreCard* te implementeren, in de context van de verkoopactiviteiten. Het boek gaat wat voorbij aan de vraag hoe de verkooporganisatie functioneert binnen het geheel, en dus aan de vraag of we starten van de deelorganisaties (verkoop, productie, voorraden en inkoop ...) dan wel van bovenuit een geïntegreerde *scorecard* voor de organisatie ontwikkelen. Het is goed leesbaar geschreven, maar zal wellicht voor lezers die meer geïnteresseerd zijn in een vlot leesbaar 'successen en misluk-

kingen'-verhaal als een tikkeltje beleerend en wat saai overkomen. Mijn voornaamste reserve is dat het hoofdstukje over ontwikkeling en implementatie wat mager uitvalt

Financieel beleid en accounting

Empirical Corporate Finance

Michael J. Brennan, ed., *Empirical Corporate Finance (4 boekdelen)* (Reeks "The International Library of Critical Writings in Financial Economics", 7)
Cheltenham, VK / Northampton, VS, Edward Elgar, 2001, xxiv + 576; viii + 511; x + 642; viii + 513 blz. - Prijs: 495 GBP (set)
ISBN 1-85898-484-X (set)

Bij Edward Elgar verscheen het zevende deel in de reeks *The International Library of Critical Writings in Financial Economics*. Na eerdere delen over onder meer futures-markten (deel 2), *microstructure* (deel 4) en de markt voor schulden (deel 5), is er nu een deel gewijd aan *empirical corporate finance*. Dit boek sluit in feite aan bij het eerste deel uit deze prestigieuze opgezette reeks, *The Theory of Corporate Finance*. Net als het eerste deel staat ook dit deel onder de redactie van Michael Brennan (University of California / London Business School). Dit zevende deel beslaat maar liefst vier boekdelen, die een uitgelezen selectie bieden van meer dan 70 artikels met betrekking tot *empirical corporate finance*. De artikels komen voornamelijk uit *Journal of Finance*, *Journal of Financial Economics* en het recentere *Review of Financial Studies*. De artikels werden

met betrekking tot tijdsperspectief en effectiviteit.

Marcel Weverbergh

in hun originele lay-out behouden, hetgeen handig is om in een referentie naar een bepaald artikel de juiste bladzijde te kunnen citeren. De boekdelen volgen de levenscyclus van een onderneming. Zo start het overzicht van de empirische literatuur met *venture capital* en beursintroducties (IPO's), om vervolgens problemen van meer mature ondernemingen te bekijken zoals dividendpolitiek, investeringspolitiek of corporate governance. Het overzicht eindigt met een behandeling van overnames, faillissementen en de liquidatie van de onderneming. Zoals bij elke bundeling zal niet iedereen het volledig eens zijn met de keuze van de artikels. Zo zou in het methodologische onderdeel in boekdeel I een artikel over niet-parametrische tests bij *event studies* niet mistaan. Ook het probleem van *thin trading*, dat kenmerkend is voor NASDAQ en vele niet-Amerikaanse beurzen, wordt niet behandeld. Boekdeel I is voornamelijk gewijd aan het opstarten van de onderneming. Zo wordt o.m. aandacht besteed aan het belang van exitmogelijkheden voor de ontwikkeling van *venture capital*-markten. Ook beursintroducties komen vanzelfsprekend aan bod. Hier ligt de nadruk vooral op enkele empirische studies

die het *winners' curse*-model van Rock ondersteunen, alsook de lange-termijnperformantie van IPO's meten. Tot slot focust dit boekdeel op dividendpolitiek. Brennan kiest hierbij voornamelijk artikels die de inkoop van eigen aandelen benadrukken als mogelijkheid om private informatie te communiceren. Boekdeel II start met een overzicht van empirische studies over het investeringsbeleid in de onderneming. Hier komt o.m. het verband tussen cashflowvoorspellingen en de marktwaarde van de onderneming aan bod. Verder werd er één bijdrage ingelast over het gebruik van reële opties. M.i. wordt daaraan te weinig aandacht besteed. Een apart onderdeel was wellicht wenselijk geweest. Terecht is een uitgebreid onderdeel over corporate governance opgenomen. Hierbij ligt het accent vooral op het functioneren van de raad van bestuur, vijandige overnames en de waarde van stemrechten. Het laatste onderdeel van boekdeel II behandelt een nauw verwant thema, namelijk agency-problemen tussen aandeelhouders en managers. Het belang van het juridisch en institutioneel kader wordt in boekdeel III benadrukt met de bijdrage van La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer en Vishny. Vervolgens komt een klassiek thema aan bod met enkele empirische bijdragen over de kapitaalstructuur van ondernemingen, waarbij o.m. de rol van belastingen en faillissementskosten behandeld worden. Na een overzicht van de keuze van timing en het type van uitgifte van additionele financiële middelen, komt de rol van tussenpersonen in de financiering van ondernemingen aan bod. Opgemerkt moet worden dat deze teksten de fo-

cus vooral richten op de Verenigde Staten en misschien minder van toepassing zijn op Europese kapitaalmarkten.

Boekdeel IV last terecht een aparte sectie in over risicomangement in ondernemingen. Het tweede deel van dit boekdeel bekijkt overnames en desinvesteringen. Zo stellen Morck, Shleifer en Vishny dat diversifiërende overnames een gevolg zijn van agency-problemen van het management, terwijl Mitchell en Lehn net laten zien dat overnames dergelijke agency-problemen ook kunnen oplossen. Tot slot eindigt dit boekdeel met een sectie over reorganisaties, faillissementen en de liquidatie van ondernemingen.

Gezien de hoge kostprijs van dit werk, kan men wel de vraag stellen naar de meerwaarde van een bundeling van artikels die rechtstreeks beschikbaar zijn via wetenschappelijke tijdschriften. Hoewel Brennan in de introductie de diverse artikels situeert, zou een meer uitgebreide en diepgaandere analyse van het geheel ongetwijfeld de meerwaarde kunnen bieden die het werk nu enigszins ontbeert. Op de kwaliteit van de artikels zelf valt natuurlijk niets af te dingen, zodat deze reader toch een interessante bundeling blijft.

Peter-Jan Engelen

Advances in Quantitative Analysis of Finance and Accounting

Cheng-Few Lee, *Advances in Quantitative Analysis of Finance and Accounting, Volume 7*
Stamford, Connecticut, JAI Press Inc. (Elsevier Science), 1999, vii + 211 blz. - Prijs: 82,50 USD
ISBN 0-7623-0564-9

Cheng-Few Lee, *Advances in Quantitative Analysis of Finance and Accounting, Volume 8*
Stamford, Connecticut, JAI Press Inc. (Elsevier Science), 2000, vii + 266 blz. - Prijs: 82,50 USD
ISBN 0-7623-0667-X

Men neme respectievelijk 11 en 13 papers waar formules en/of tabellen in voorkomen, en die van ver of nabij iets met 'finance and accounting' te maken hebben, en hop, weer twee volumes in de reeks *Advances in Quantitative Analysis of Finance and Accounting*. De lezer kan alleen maar hopen dat er iets naar haar/zijn gading tussen zit. Zelfs een inleiding schrijven is niet meer nodig. De grens tussen een boek en een wetenschappelijk tijdschrift wordt op die manier wel erg vaag. Boekdeel 7 bevat bijdragen over de

reactie op resultaataankondigingen, auditors en continuïteit (naast een paper over continuïteit tout court), de 'dividend-price'-puzzel, resultaatuitvlakking (twee papers nog wel), investeringsbeslissingen, hedging, het voorspellen van aandelenkoersen (ook twee), een taxonomie van beleggingsfondsen. Boekdeel 8 heeft het volgende in petto: jaarrekeningen en marktprijzen (tweemaal), aandelenuitgiften, waarde-effecten op de beurs, optieprijsen (ook tweemaal), winst versus cashflow (bis), kapitaalstructuur, optimale productiemix (wat dit te maken heeft met accounting of finance wordt wel goed geheim gehouden), boekhoudregulering en obligatieprijsen.

U begrijpt dat een compacte recensie van zo'n stochastische bundeling onmogelijk is. Uiteraard bevatten beide boekdelen uitstekende bijdragen, maar over het algemeen blijft de indruk dat dergelijke werken een vergaarbak zijn van papers die, terecht of ten onrechte, niet goed genoeg bevonden werden voor de 'echte' tijdschriften. We hebben er allemaal wel zo'n paar in onze lades zitten.

Marc Jegers

Personeelsbeleid

Meten van werkstress

W.B. Schaufeli, J.G.F. Hell en P.J.G. Schreurs, eds., *Metten van werkstress: overzicht van methoden, moeilijkheden en mogelijkheden*
Houten/Diegem, Bohn Stafleu Van Loghum, 2000, vii + 152 blz. - Prijs: € 27,52 (1.110 BEF)
ISBN 90-313-3192-9

Stress in het algemeen en werkstress in het bijzonder staan hoog in de belangstelling. Wetenschappers, werknemers, vakbonden, psychologen, personeelsmanagers, journalisten ... iedereen mengt zich in de discussie. Intussen is er in de meeste landen ook al een wettelijk kader dat organisaties oplegt een beleid te voeren om het fenomeen tegen te gaan. Er is derhalve een grote behoefte aan deskundigheid inzake diagnostiek van stress in werkorganisaties, preventiemogelijkheden en curatieve actie. Hoewel er al een berg onderzoek en literatuur voorhanden is, blijven nog veel vragen over voor degenen die concreet tot actie willen overgaan. Wat is juist werkstress? Waardoor wordt het veroorzaakt? Hoe uit het zich? Hoe kan men het in kaart brengen? Welke antistressmaatregelen leveren welk resultaat op?

In dit boek brengen veertien deskundigen, elk vanuit hun specifieke wetenschap, opheldering rond een aantal van deze vragen. Toch mag men hier geen finale, consistente en overal toepasbare antwoorden verwachten. Daarvoor is het fenomeen werkstress een te veelkoppig monster. Het ontstaat uit een verstrengeling van situationele factoren, zoals werkdruk of leiderschapsstijl,

enerzijds en persoonskenmerken, zoals perceptie, stressgevoeligheid en fysiologische reactiepatronen, anderzijds. Veel van die factoren zijn moeilijk exact te meten. Ze hebben te maken met subjectieve gewaarwordingen en de causale verbanden zijn niet gemakkelijk te leggen.

De auteurs belichten op een caleidoscopische manier de meest gangbare methoden van stressdiagnostiek. Dit omvat medische data, zoals meting van adrenaline of cortisol, bevraging van werknemers over hun beleving van arbeid en stress, observerend en participerend onderzoek of indicatoren zoals werkverzuim. Elk van deze instrumenten heeft zijn merites en tekortkomingen. Die komen eerlijk en kritisch aan bod.

Een aantal conclusies komen duidelijk naar voren. Het meten van werkstress, op welke manier dan ook, is specialistenwerk, dat om een wetenschappelijke ingesteldheid vraagt. Voorts dienen we sceptisch te staan tegenover elke eenzijdige benadering om het fenomeen in kaart te brengen. Geen enkel meetinstrument kan deze ambitie volledig waarmaken. Bovendien heeft het maar zin als het een onderdeel is van een proces dat ertoe kan leiden veranderingen in de goede richting te ontwikkelen.

De auteurs zijn erin geslaagd een moeilijke materie op een zeer toegankelijke manier te brengen. Dit werk biedt aan deskundigen, maar evenzeer aan managers, een interessante laatste stand van zaken inzake stressdiagnostiek.

Luc Derijcke

Sociale psychologie voor managers

Ad Pruyn en Henk Wilke, Sociale psychologie voor managers
Houten / Diegem, Bohn Stafleu Van Loghum, 2001, 349 blz. – Prijs: € 47,30 (1.908 BEF)
ISBN 90-313-3299-2

Beide auteurs hebben in het verleden een behoorlijke reputatie opgebouwd inzake onderzoek en handboeken betreffende de sociale psychologie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ook deze publicatie een wetenschappelijk gefundeerd en degelijk overzicht geeft van de materie.

In een eerste deel wordt het individu in interactie met de omgeving als invalshoek genomen, en worden onder meer de theorieën inzake cognitieve ordening en beloning, het zelf en de ander, besluitvorming en communicatie (verbaal, niet-verbaal en

persuasief) besproken. Het tweede gedeelte focust op intra- en intergroepsverschijnselen en bespreekt uitvoerig research en theorievorming over groepsprocessen en samenwerken in groepen. Een laatste hoofdstuk handelt over de relaties tussen groepen en verschillen tussen culturen.

Ongetwijfeld zijn vorige teksten "bewerkt, geactualiseerd en aangevuld" (blz. 6). Toch blijft het werk in de eerste plaats een handboek, of zelfs een collegetraktaat, waar de vermelding "voor managers" vermoedelijk slechts om commerciële redenen is toegevoegd. Nergens treffen we immers een vertaling naar concrete managementvraagstukken of specifieke praktijkillustraties aan. Dat zou de aantrekkelijkheid van dit boek voor niet-studenten aanzienlijk hebben verhoogd.

Daniël Vloeberghs

Economisch en Sociaal Tijdschrift: Auteursinstructies

- 1 Artikelen worden ingestuurd in twee exemplaren. De tekst mag geen identificatiegegevens van de auteur(s) bevatten.
- 2 Artikelen tellen maximaal 25 bladzijden (met 1,5 regelafstand).
- 3 Elk artikel moet een Nederlandse samenvatting en een Engelse abstract bevatten.
- 4 Het artikel moet overzichtelijk gestructureerd zijn, met treffende kopjes en subkopjes. Breng met witregels een logische indeling in alinea's aan. Gebruik het volgende basisschema:
Samenvatting
Inleiding (of probleemstelling)
Middendeel
Besluit (of conclusies, aanbevelingen)
Bibliografie
Abstract
- 5 Probeer het aantal voetnoten te beperken; meestal kunt u ze in de tekst verwerken. Voetnoten worden doorlopend genummerd.
- 6 Tabellen en figuren
Tabellen en figuren komen op aparte bladzijden. In de tekst vermeldt u waar de tabel/figuur bij voorkeur moet worden geplaatst.
In de tekst verwijst u duidelijk naar tabellen en/of figuren, bijv. "Uit figuur 1 blijkt dat ..." of "Tabel 4 bevat gegevens over ...".
Elke illustratie moet een titel en een bronvermelding hebben. Tekst in figuren en tabellen moet in het Nederlands gesteld zijn.
Als u materiaal gebruikt dat reeds elders gepubliceerd is, dient u zelf de uitgever vooraf om toestemming tot overname te vragen.
- 7 Literatuurverwijzingen
In de tekst verwijst u met de achternaam van de auteur(s), gevolgd door het jaartal en de bladzijde(n):
"kan daaruit worden afgeleid dat ..." (Morse, 1996, blz. 6-8).
Aan het einde van het artikel plaatst u de bibliografie met al de werken in alfabetische volgorde (van de eerste auteur). Als u meer dan één publicatie van een auteur citeert, plaatst u ze chronologisch en u nummert ze met a, b, c enz.
Gebruik voor de titelbeschrijving het volgende systeem:
BRUNO, M. en J. SACHS (1985), *Economics of Worldwide Stagflation*. Oxford, Basil Blackwell, 300 blz.
SERVOTTE, M. (1986), "De positie van België in de werelduitvoer: onze sterkten, onze zwakten", *Economisch en Sociaal Tijdschrift* jg. 40, nr. 6, blz. 711-720.
CAVUSGIL, S.T. en E. KAYNAK (1982), "Success factors in export marketing: An empirical analysis", in: B.J. WALKER et al., eds., *An Assessment of Marketing Thought and Practice*. Chicago, American Marketing Association, 1982, blz. 309-364.
- 8 Na de publicatie ontvangt u vijf bewijsexemplaren van het nummer waarin uw artikel is geplaatst.